

Protestants-Evangelische Godsdienst

De oosters orthodoxe kerk

1. Geschiedenis van het Byzantijnse Rijk.

In 395 werd het Romeinse Rijk gesplitst in het West- en Oost-Romeinse Rijk. In het Oost-Romeinse Rijk werd Constantinopel, het vroegere Byzantium, de hoofdstad. Het Oost-Romeinse Rijk of Byzantijnse Rijk (zoals men het sinds de 16^e eeuw noemt) bloeide als nooit tevoren: Constantinopel had in de 5e eeuw al meer dan een miljoen inwoners.

Maar er ontstonden steeds meer problemen. Voor een deel kwam dit voort uit de macht die de keizer zich toe-eigende. Hij beschouwde zich namelijk niet alleen als opperheerser over de staat, maar ook over de kerk. De kloosterorden onttrokken zich echter grotendeels aan zijn macht. Tegelijkertijd groeide de economische en culturele macht van de monniken. Via de iconen, die vaak om hun wonderen bekend waren bij het volk, oefenden de kloosterorden een enorme aantrekkingskracht uit. En daardoor nam niet alleen hun macht, maar ook hun rijkdom steeds meer toe. Dit alles tot grote ergernis van de keizer.

In de negende en tiende eeuw nam de kerkelijke en culturele invloed van Constantinopel steeds meer toe, onder andere doordat de Slavische volkeren tot het christendom bekeerd werden. In de elfde eeuw echter begon de situatie te veranderen, en nam de macht van het rijk steeds verder af. Het Byzantijnse Rijk krijgt te maken met invallen van vijandige stammen aan de noord-oostgrens van het rijk. Vanuit het zuidoosten vormde de islam een bedreiging. Verder verzwakkende invloeden bestonden uit de kruistochten en de Noormannen die zich gevestigd hadden op Sicilië.

In 1453 werd Constantinopel door de Osmaanse (of Ottomaanse) Turken veroverd, waarmee het Byzantijnse Rijk ophield te bestaan. Het orthodoxe geloof, de politieke idealen en de cultuur van het rijk bleven echter nog eeuwenlang voortbestaan bij de volken die tot dit rijk behoord hadden of onder invloed van het Byzantijnse Rijk hadden gestaan: de Grieken, de Slaven, en de bevolking van Rusland, dat in de tiende eeuw tot stand kwam. Moskou werd daarmee het “derde Rome”, na Rome zelf en Constantinopel.

OPDRACHT.

- Waarover beschouwde de Byzantijnse keizer zich heerser?

- Waardoor oefenden kloosterorden een grote aantrekkingskracht uit op de gelovigen?

- Met welke vijanden krijgt het Byzantijnse Rijk in de laatste eeuwen van haar bestaan te maken?

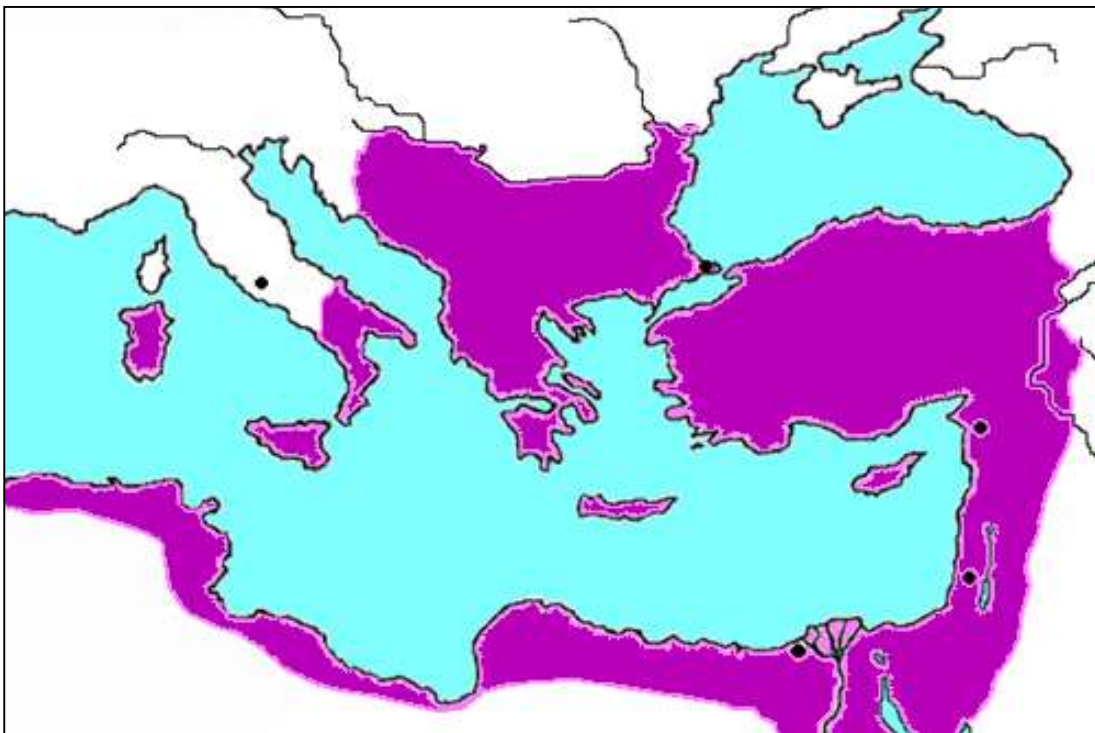

- Waardoor houdt het Byzantijnse Rijk op te bestaan?

---

2. De godsdienstige situatie

In de 4^e eeuw was het Romeinse Keizerrijk een christelijk rijk geworden. Er werd een eerste concilie bijeengeroepen in Nicea om de eenheid van het geloof te onderstrepen. Dat betekende dat andere christelijke stromingen zoals het arianisme, nestorianisme, monofysisme en nog enkele andere richtingen, verboden werden in het Rijk. Buiten de grenzen, in Perzië, konden deze groepen wel bestaan. In totaal zijn er zeven van die 'oecumenische concilies' geweest, die allen in het Oosten plaatsvonden. Op de eerste twee concilies werden de vijf grote patriarchaten ingesteld: Rome, Constantinopel, Alexandrië, Antiochië, en Jeruzalem. Deze rangorde was een ere-rangorde. Elk van deze patriarchaten was autonoom in haar beleid. De patriarch van Rome, de paus, had het ereprimaatschap. **Duid de vijf patriarchaten aan op de kaart.**

Toen het Rijk werd opgedeeld in een West- en Oost Romeinse Rijk, kwam alleen Rome in het Westen te liggen, de andere patriarchaten lagen in het Oosten. Behalve deze bestuurlijke scheiding was er ook een verschil in taal. In het Westen sprak men Latijn, in het Oosten Grieks. Men verstond op den duur elkaars taal niet meer; op concilies had men tolken nodig.

Het bestuur van de kerk verschilt sindsdien in oost en west. In het westen staat de paus aan het hoofd van de kerk, zijn zetel is Rome. In het Oosten berust het oppergezag bij een concilie van de 5 grote patriarchen. (Nu met Moskou i.p.v. Rome). De patriarch is het hoogste ambt. De patriarchen zijn elkaars gelijken. Nog een verschil: in de orthodoxe kerk mogen priesters getrouwd zijn als het huwelijk heeft plaatsgevonden voor de priesterwijding.

De orthodoxe kerk ziet zichzelf als de oorspronkelijke kerk waarvan de kerk van het westen, de 'katholieke' kerk, is afgescheurd. Een belangrijk kenmerk van de Oosters-Orthodoxe Kerk is dat zij zichzelf ziet als de rechtstreekse voortzetting van de kerk waarin de 7 concilies tot stand kwamen. Op die concilies werden de belangrijkste geloofswaarheden of 'dogma's' gedefinieerd. De belangrijkste concilies zijn die van Nicea (het 1e concilie, over de Zoon die in zijn wezen één is met de Vader) en Chalcedon (het 4e, over de goddelijkheid en menselijkheid van Jezus).

Zoals bij de Katholieke kerk zijn ook in de Orthodoxe kerk Schrift en overlevering de norm voor leer en eredienst. De oosterse overlevering is beperkt tot de besluiten van de zeven eerste oecumenische concilies. De Katholieke overlevering erkent ook het gezag van de latere concilies. Hier zien we dat eenheid onder de kerken verscheidenheid niet uitsluit.

De onmiddellijke aanleiding voor de scheiding tussen de westerse en oosterse kerk lag in een theologisch geschil. Paus Leo IX (1094-1054) trachtte aan de geloofsbelijdenis van Nicea iets toe te voegen. Deze geloofsbelijdenis luidt als volgt:

*Ik geloof in één God, de almachtige Vader,
Schepper van hemel en aarde, van al wat zichtbaar en onzichtbaar is.*

*En in één Heer, Jezus Christus, de eniggeboren Zoon van God, vóór alle tijden geboren uit de Vader.
God uit God, Licht uit Licht, ware God uit de ware God.
Geboren, niet geschapen, één in wezen met de Vader: door wie alles geschapen is.
Die voor ons mensen en omwille van ons heil uit de hemel is neergedaald.
En het vlees heeft aangenomen door de heilige Geest uit de Maagd Maria: en mens is geworden;
die voor ons ook werd gekruisigd; onder Pontius Pilatus heeft geleden en is begraven.
Ook is hij volgens de Schriften verrezen op de derde dag;
Hij is opgeklimmen ten hemel; zit aan de rechterhand van de Vader.
En hij zal wederkomen in heerlijkheid om levenden en doden te oordelen.
Hij wiens rijk geen einde zal hebben.*

*En in de heilige Geest, de Heer die levend maakt;
die voortkomt uit de Vader _____
die met de Vader en de Zoon samen wordt aanbeden en verheerlijkt;
die gesproken heeft door de profeten.*

*En in de éne, heilige, katholieke en apostolische Kerk.
Ik belijd één doopsel tot vergeving van de zonden.
En ik verwacht de opstanding van de doden.*

Wat de paus eraan toevoegde was: "... en de zoon" (in het Latijn: "*Filioque*"). De Oosterse patriarchaten vonden dit ontoelaatbaar. De heilige Geest kan alleen voortkomen uit de Vader omdat die de enige bron van de Godheid is. Men vond ook dat het patriarchaat van Rome niet zomaar op eigen houtje iets mocht veranderen aan het credo. Deze toevoeging 'en de zoon', had al een langere voorgeschiedenis,

misschien werd deze toevoeging gebruikt tegen de Arianen, die Christus eerder als een schepsel, een mens, zagen.

1054 is het jaar van het 'Oosters Schisma'. Kardinaal Hubert, de gezant van de paus en de patriarch van Constantinopel excommuniceerden elkaar. Toch waren de vriendschappelijke relaties tussen de twee kerken niet zomaar plots verbroken. De meeste christenen wisten niet eens wat er dan wel gebeurd was.

Zoek op in een woordenboek: de betekenis van 'schisma'.

In feite zijn het eerder de kruistochten die zorgden voor een scheuring en eeuwenlange vijandigheid tussen de Oosterse en Westerse Christelijke kerk. Toen de westerse troepen Antiochië en Jeruzalem op de moslims veroverden, stelden zij daar een Latijnse patriarch aan, al was er in Antiochië toen nog steeds een Byzantijnse patriarch. Maar met name de Vierde Kruistocht, waarbij Constantinopel door westerse troepen werd geplunderd, en kerken en kloosters ontheiligd werden, zette kwaad bloed. De westerse kruisvaarders sloegen altaren stuk, vernietigden de iconostasen, en zetten prostituees op de troon van de patriarch van de Hagia Sofia. In Constantinopel werd een Latijns Koninkrijk opgericht, dat zou blijven bestaan tot in 1261.

Deze vijandschap werd formeel pas in 1963 verzoend onder Paus Johannes XXIII, maar zelfs nu nog blijft zij bij vele gelovigen aanwezig. Vanaf het moment van het Oosters Schisma wordt de Westerse kerk, die afhankelijk was van Rome, de Rooms-Katholieke kerk genoemd. De Oosterse kerk, waar Grieks wordt gesproken, wordt vanaf dat moment de Oosters-Orthodoxe kerk.

- Welke twee verschillen waren er al tussen Oost en West?

- Hoe ziet de Oosters Orthodoxe Kerk zichzelf?

- Wat voegde paus Leo IX toe aan het credo? Hoe noem je dat in het Latijn?

- Wat gebeurt er in 1054?

- Wat zorgde voor een werkelijke scheiding tussen Oost en West?

- Hoe worden sinds het schisma de Westerse en Oosterse Kerk genoemd?

---

3. De verdere geschiedenis van de Orthodoxe Kerk

Reeds in de 7^e eeuw werd een groot deel van het Byzantijnse Rijk veroverd door de Arabische moslims. Dat betekende dat drie patriarchaten nu buiten het Byzantijnse Rijk kwamen te liggen, zodat het patriarchaat van Constantinopel het enige vrije, en dus machtigste patriarchaat werd. Sinds het schisma in 1054 zag het zichzelf als de behoeder van de fundamentele christelijk leer, en werd het een soort 'tweede Rome'.

Bron : http://images.wikia.com/uncyclopedia/images/f/f1/Siege_constantinople_bnf_fr2691.jpg

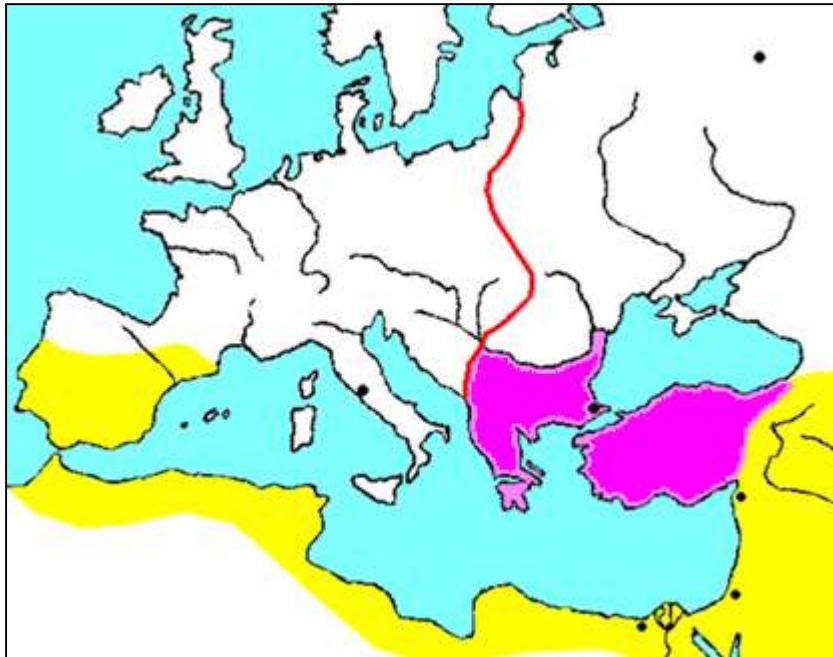
De val van Constantinopel

Op die dag had de laatste liturgische celebratie plaats in de 'Agia sofia', de prachtige patriarchale kathedraal. Onmiddellijk na de verovering van de heilige Stad werd zij tot moskee omgevormd. Bij de verwoesting van Constantinopel door de Turken onder Mehmed II gebeurden de afschuwelijkste dingen. Plunderingen, moordpartijen, verkrachtingen en onbeschrijflijke baldadigheden vonden plaats, zelfs tot in de voornoemde 'Agia sofia'. De Val van Constantinopel betekende het einde van het Byzantijnse keizerrijk, maar niet het einde van het patriarchaat van Constantinopel, dat verder tot op onze dagen is blijven bestaan. Een van de eerste toegevingen van Mehmed II na zijn overwinning was de Grieken uit te nodigen om hun eigen patriarch te kiezen. De Orthodoxe Kerk werd echter in een getto geduwd zonder enige mogelijkheid tot evangelisatie. Een islamiet bekeren was een misdaad waarop de doodstraf stond. I. Peckstadt, *Een open venster op de Orthodoxe Kerk*, 23-24.

Een belangrijke datum is het jaar 1453: de val van Constantinopel. Mehmed II, sultan van de Turks-Ottomaanse troepen, zag de verovering van de stad als een religieuze onderneming die kost wat kost moest gebeuren. Er bestond een Hadith (islamitisch geschrift) die de verovering van Constantinopel voorspelde, en dat gaf een enorme boost aan Turks geweld. Mehmed had in ieder geval een enorme troepenmacht op de been gezet, de Turkse overmacht was te groot voor de christenen. Na de overwinning stelde Mehmed een nieuwe orthodoxe patriarch aan. Joden en christenen konden in de stad als dhimmi's blijven wonen.

Nu was vanuit Constantinopel reeds eeuwenlang zendingsarbeid verricht onder de Russen. Verschillende eeuwen bleef de Russische Kerk behoren tot het patriarchaat van Constantinopel. Na de val van Constantinopel zag Moskou zichzelf als het 'derde Rome'. Toch was het pas in 1589 dat de patriarch van Constantinopel ermee instemde dat het hoofd van de Russische kerk ook de titel van patriarch mocht dragen. In de ere-volgorde kwam het op de laatste plaats, na Constantinopel, Alexandrië, Antiochië en Jeruzalem.

Duid deze patriarchaten aan op de kaart, samen met de gebieden van de Katholieke kerk en de Orthodoxe kerk en de islam.

Hoe zag de orthodoxe kerk zich na het schisma?

Waarom is 1453 een belangrijke datum? _____

Welke nieuwigheid deed zich voor in verband met de patriarchaten?

Op het einde van de 10^e eeuw had de kerstening van Rusland plaats. Deze werd ingeluid door de doop van prins Vladimir, grootvorst van Kiev, in 988. Volgens de traditie gebeurde zijn bekering op een merkwaardige wijze. Na een heidens leven – hij had zelfs een Pantheon van afgodenbeelden doen oprichten te Kiev en mensenoffers geduld – werd hij gefascineerd door het verlangen om de beste godsdienst voor zijn volk te kiezen. Hij stuurde gezanten uit om hem voor te lichten over de verschillende godsdiensten. Noch het geloof van de joden, noch het bidden van de islam konden hem overtuigen. Bij de christenen vonden zij zelfs de kerkdienst van de Latijnse Kerk niet bevredigend. In de 'Agia Sofia', de in de 6^e eeuw gebouwde kathedraal van Constantinopel, in de Byzantijnse Kerk dus, werden de gezanten ten zeerste ontroerd door de pracht van de goddelijke liturgie: zij voelden zich als in de hemel! Bij hun relaas aan prins Vladimir zeiden zij dat zij niet in staat waren de schoonheid en innerlijke ontroering te verhalen die zij hadden beleefd. En zij voegden er met overtuiging aan toe: "Dáár moet zeker God onder de mensen wonen!" Grootprins Vladimir werd christen en liet zich dopen. Hij huwde vervolgens met prinses Anna, de zuster van de keizers Basilios en Constantijn van Constantinopel. Terug in Kiev stelde hij alles in het werk om zijn omgeving en heel zijn volk tot het Byzantijns christendom te brengen. Hij liet kerken bouwen en de christelijke eredienst in de andere steden overbrengen. (I. Peckstadt, *Een open venster op de Orthodoxe Kerk*, 18).

4. De huidige Oosters-Orthodoxe Kerk

De grenzen tussen oost (Orthodox) en west (Rooms Katholiek of Protestants) vallen vaak samen met de landsgrenzen. In regio's waar dit niet het geval is, zorgt dat vaak voor spanningen (Balkan). De oosterse kerk is ingedeeld in *auto-cephale* kerken: elk met hun 'eigen hoofd'. Dit betekent dat de kerken nationaal georganiseerd zijn. Het gaat om kerken die niet erkend zijn als patriarchaat, maar wel een eigen zelfstandigheid hebben en geleid worden door een metropoliet of aartsbisschop. Zo heb jij bijvoorbeeld de 'Grieks-Orthodoxe Kerk'. Opgemerkt moet worden dat de Oosters-Orthodoxe Kerk inmiddels ook bisdommen telt in West-Europa en vrijwel overal ter wereld.

Wat is een auto-cephale kerk?

Orthodoxe godsdienst niet langer verplicht op Griekse scholen

“Katholiek Nederland” (Van de redactie) 31 juli 2008.

Het orthodox godsdienst-onderricht op de scholen in Griekenland is voortaan facultatief. Dat is vandaag vernomen van het Griekse ministerie van Onderwijs en Eredienst.

Verplichte kost

Tot op heden was de godsdienstles in het Griekse basis- en middelbaar verplicht. Het vak leert scholieren de beginselen van het Grieks-orthodoxe geloof, waartoe meer dan 90 procent van de Grieken zich rekent.

Europese Hof

De nieuwe wet, die het gevolg is van een arrest van het Europese Hof, geeft ouders van leerlingen het recht te eisen dat hun kinderen worden vrijgesteld van deelname aan de reguliere godsdienstles. De ouders zijn in dat geval niet verplicht de schooldirectie in te lichten over hun motieven of hun eigen levensbeschouwing bekend te maken.

Kerk en staat

Er bestaat in Griekenland geen strikte scheiding van kerk en staat. De Grieks-orthodoxe Kerk, met 10 miljoen gedoopte leden, neemt in het staatsbestel van de Helleense Republiek een bijzondere plaats in. Formeel bestaat er in Griekenland godsdienstvrijheid, maar andere religies mogen geen missie- en zendingsactiviteiten ondernemen.

5. God, de Onbekende, ontmoeten

In het algemeen had de westerse wereld meer belangstelling voor *het doen*, de oostelijke wereld kende voor *het denken*. Het belang van goede werken was dus in het westen groter dan in het oosten, waar het geloof meer de wijze was waarop men het leven beschouwde. God aanschouwen, mediteren, stond centraal in de vele oosterse kloosters. Ook had men in het westen meer belangstelling voor vragen rond de *verzoening* met God, terwijl in het oosten de *vereniging* met God centraal stond. Dat was ook zichtbaar in de beleving van de 'heilige liturgie', waardoor ook de gewone gelovige hier op aarde al de hemel ervaart. In de liturgie wordt immers de hemel met de aarde verbonden; men kan God beleven, bijna zien en voelen.

Wat het wezen van de Orthodoxe kerk uitmaakt is de *eucharistie*, de deelname aan Christus. Het volstaat niet het *voorbeeld* van Christus te volgen, het komt erop aan deel te krijgen aan het *goddelijke leven* door de eucharistie. De taak van priesters en bisschoppen is niet zozeer dat zij gezag over de gelovigen hebben, maar dat zij de sacramenten bedienen. Terwijl men in de Westerse kerk veel belang hecht aan *theologie*, hecht men in de Oosterse kerk meer belang aan een *mystieke theologie*: de 'negatieve weg' (*apofatisme*).

Dit betekent dat men God niet echt kan doorgronden; alle verbeelding, rede en intelligentie schieten tekort. Daarom zegt men van God dat hij "onbegrijpelijk is, onuitdrukkelijk, onzichtbaar, onbegrensd, onbeschrijfelijk, onvoorstelbaar, ..." Hij is dus de Grote Onbekende, en alleen in nederigheid kunnen wij Hem ontmoeten. Deze zogenaamd 'negatieve weg' brengt ons geen kennis van God, maar door bezinning op het onbegrijpelijke van God, komen wij tot een mystieke, innerlijke vereniging met de Onbegrijpelijke. Men spreekt dan van *deïficatie* van het menselijk bestaan: het voortdurend laten doordringen van de heilige Geest in de mens. En dat gebeurt door persoonlijk gebed waarbij stilte erg belangrijk is.

6. Iconen

Als men een orthodoxe kerk binnenkomt, vallen de vele iconen meteen op. Vooral aan de *iconostase*, de iconenwand (zie volgend punt) hangen veel iconen. Als een orthodoxe gelovige de kerk binnenkomt zal hij zich voor een icoon plaatsen en die vereren (niet aanbidden) door ze te kussen en ervoor te bidden. Meestal wordt er ook een kaars bij aangestoken. Ook in het huis van een orthodox gelovige vindt men een icoon in de huiskamer, studeerkamer, slaapkamer, zelfs in de auto is er vaak een kleintje aanwezig.

Een icoon is niet zomaar een schilderij of een uiting van religieuze kunst. In een icoon wordt de aanwezigheid van Christus (of wie er ook wordt afgebeeld) geopenbaard. Het schilderen van een icoon is een religieuze

Iconen zijn meestal op hout geschilderde afbeeldingen van Christus, van de Moeder Gods, van heiligen en profeten, van taferelen uit het Oude en het Nieuwe Testament. In de Orthodoxe Kerk nemen zij een heel bijzondere plaats in. Men zou kunnen zeggen dat de Orthodoxe Kerk niet denkbaar is zonder iconen.

I. Peckstadt, Een open venster op de orthodoxe kerk, 94.

zaak: er wordt gebeden en gevast vóór het aanvangen van het werk, olie, verf en penselen worden gezegend, en als de icoon af is wordt het liturgisch gewijd door de kerk. De icoon voert de gelovige binnen in een geestelijke realiteit. God zelf, die onzichtbaar is, komt op zichtbare wijze langs de icoon ons leven binnen, evenzo de heiligen die op een icoon worden afgebeeld. De bedoeling van een icoon is zeker niet dat ze ons zou tonen hoe iemand (bijvoorbeeld Christus) er heeft uitgezien. Een icoon moet een geest van onthechting en stilte oproepen, zodat de icoon ons langs die stilte in contact met het goddelijke brengt. Zij is geen portret, maar een weg naar het goddelijke, of ook een openbaring van het goddelijke.

De heilige Dionysios de Aeropagiet zei:

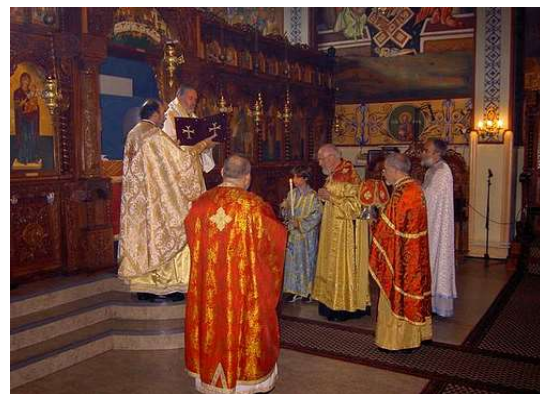
“De afbeelding is slechts een kopie van het onzichtbare. Maar de meditatie van het zichtbare kan ons verheffen tot de goddelijke meditatie.”

7. De iconostase

De iconostase of iconenwand scheidt het publieke gedeelte van de kerk af van het voorste deel, het ‘heilige der heiligen’. Vroeger bestond die scheiding slechts uit een lage wand of een gordijn. Maar vanaf de 9^e eeuw begon men iconen aan te brengen op die wand die uiteindelijk een volledige afscheiding werd. Aan het eind van de middeleeuwen vond men in alle orthodoxe kerken een iconenwand terug. Het idee is dat uit diepe eerbied voor Gods oneindige grootheid zijn heiligdom wordt afgesloten van de ruimte waar de gelovigen zich ophielden. In de iconenwand zijn drie deuren voorzien. De middelste is de ‘koninklijke deur’, die alleen bij liturgische vieringen wordt geopend. In de paastijd blijft die deur openstaan, dat symboliseert het open graf en de verrijzenis. Alleen de bisschop, priester of diaken mogen door deze deur gaan. Anderen betreden het heilige langs een der zijdeuren. De iconen hebben een vaste plaats op de iconenwand: (zie afbeelding volgende pag.)

De iconostase heeft een vaste indeling. Op de centrale, koninklijke deur, zien we vaak de vier _____ afgebeeld met daarboven de _____ van de engel aan Maria. Rechts van de koninklijke deur zien we de icoon van _____ Links die van _____, uiterst rechts, naast de zuidpoort, een icoon van de patroonheilige van de kerk, uiterst links, naast de noodpoort, een icoon van Johannes de Doper (of ook de verheerlijkte Christus met Maria en Johannes). Bovenaan, over de hele breedte van de wand: iconen van de twaalf grote feesten van het liturgisch jaar. Soms vind je bovenaan de koninklijke deur: _____

Helemaal bovenaan soms ook een rij profeten met een korte tekst uit hun profetie in de hand, die betrekking hebben op de menswording van Christus. Op de twee zijdeuren twee engelen: Gabriël en Michaël (soms op de koninklijke deur). Hieronder: de priester verlaat het heilige der heilige en leest voor uit het evangelie:

Barbara Tempel

8. Het kerkgebouw

Het kerkgebouw is dus door de iconostase gescheiden in een 'heilige der heiligen' en het schip van de kerk, waar de gewone gelovigen zich ophouden. Het 'heilige der heiligen' of kortweg 'heiligdom' ligt iets hoger, en symboliseert de hemel, waar Christus met zijn apostelen verblijft. Het schip van de kerk is de wereld.

In het midden van het heiligdom staat een kubusvormig altaar, met een kleed bedekt. Het altaar symboliseert drie dingen: de troon van God, het graf waaruit Christus is opgestaan, de tafel waar het laatste avondmaal plaatsvond. Achteraan op het

altaar staat het *artoforion*, een klein tabernakel waarin de hosties worden bewaard. Het ziet er vaak uit als een klein

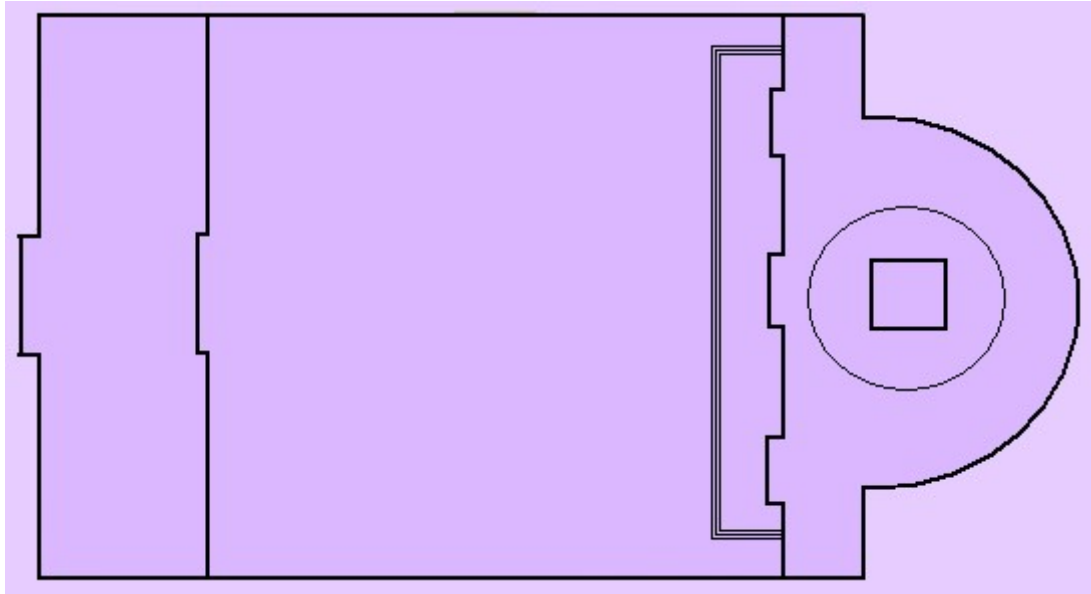
kerkje. Achteraan staat een zevenarmige kandelaar. Links vooraan in het heiligdom staat een tafel, het 'zijaltaar', waaraan de priester de voorbereidende liturgie viert, hier heeft de dienst van brood en wijn plaats, die later naar het altaar zullen gebracht worden.

De koepel van de kerk is (in traditionele gebouwen) geen klokkentoren. Het is een koepeltoren waarin een fresco van de *pantocrator* is afgebeeld: Christus als heerser over het al. In de koepel zijn kleine venstertjes aangebracht waarlangs 'hemels' licht naar binnen stroomt. Als er een klokkentoren is, staat die in een afzonderlijke hoek of los van het gebouw.

Ook in het schip van de kerk hangen vele iconen aan de wanden. Tijdens de dienst worden die iconen – samen met de gelovigen – bewierookt door de priester. Het idee is dat de gelovigen 'levende iconen' zijn, geschapen naar Gods beeld en gelijkenis. De evangelielezing wordt gezongen door de priester of diaken. Centraal staat het Grote Dankgebed.

Duid antwoorden op onderstaande vragen aan in de tekst.
- Wat symboliseert het altaar?
- Wat is het 'artoforion'?
- Wat is 'pantocrator'?

OPDRACHTEN bij paragrafen 5 – 8.

- Wat betekent 'de negatieve weg' (*apofatisme*)? Wat is het doel ervan?

- Wat is niet en wel de functie van een icoon? _____

- Wat is de iconostase? Wat is het doel ervan?
